

CENGİZ AYTMA TOV'UN ESERLERİNDE ANLATIM TEKNİKLERİNİN KURGUYA OLAN ETKİSİ

*Ezgi KARSLI**

Özet

Anlatma eylemi insanın kendini ifade etme mecburiyetinden doğmuştur. Yazar da anlatısında olaylardan hareketle hep bir şeyleri ifade etmeye çalışır. Anlatmaya bağlı edebî eserlerin temelinde yatan özellik budur. Farklı anlatım tekniklerini kullanarak bir olayı ifade eden yazar, anlatma eylemini gerçekleştirir. Bu bakımdan anlatım tekniklerinin kullanımı roman ve hikâyenin yapısını oluşturan önemli bir etkidir. Bu teknikler bir tema etrafında birleşerek okuyucuya verilmek istenen mesaj iletilir. Farklı tekniklerin anlatıda kullanılması anlatıyı güçlendirir. Bu tekniklerin kullanımı aynı zamanda yazarın üslubunu belirler.

Her yazarda olduğu gibi Cengiz Aytmatov da farklı anlatım tekniklerini kullanarak eserlerini kaleme almıştır. Çalışmamızda Aytmatov'un roman ve hikâyelerinde hangi anlatım tekniklerini tercih ettiğini ve bunların yazarın roman ve hikâyelerinde şahıs oluşturma ve zaman ve mekân kullanımındaki gücü gösterilmeye, dolayısıyla kurguya olan etkileri belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Cengiz Aytmatov, Kırgız Edebiyatı, Anlatım Teknikleri, Edebî Eser, Kurgu.

THE EFFECT OF NARRATIVE TECHNIQUES ON FICTION IN THE WORKS OF CENGİZ AYTMA TOV

Abstract

The need to tell was born due to the need of humans to express themselves. The writer always tries to express something via actions in his writing. The basic feature of literary works created by narration is this. By using various narrative techniques to express an action, the writer narrates. For that reason, the use of narrative techniques is an important thing that creates the structure of novels and stories. These techniques by coming together around a theme give the target message to the reader. Using different methods in a narration makes it stronger. Also, it determines the style of the writer.

As all other writers, Cengiz Aytmatov also used different methods of narrations. This work will try to say which techniques Aytmatov preferred in his novels and stories, how these affected the creation of character in his works and the power in the use of time and atmosphere and thus the effects of it on the fiction.

Key Words: Cengiz Aytmatov, Kyrgyz Literature, Narrative Techniques, Literary Work, Fiction.

* Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, el-mek: ezgikarsli94@gmail.com

 ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6120-8428>

Giriş

Edebî Eserde Anlatma Nedir?

Anlatma, bir olayın üzerinde düşündürmek, açıklamak, bilgi vermek, izah etmek, ikna etmek amacı güdülen ifade biçimidir. Anlatma hayatın her alanında vardır. İnsanlar bildiklerini, duyduklarını, hissettiklerini anlatmadan, nakletmeden yaşayamazlar. Sürekli iletişim halindedirler. Günlük hayatta ortaya çıkan bu durum edebî eserlerde de yer bulur. Mehmet Tekin bunu “Sanat, esas mahiyeti itibarıyla dışa vurma, bir anlatma olayıdır.” şeklinde özetler. (Tekin, 2012: 206) Tekin’in de ifade ettiği gibi sanatsal metinler anlatımla ortaya çıkar.

İnsan çevreden edindiği izlenimleri, duyduklarını, planladıklarını düşünce süzgecinden geçiren, anlatan bir varlıktır. Anlatmak istediği olayı somut halde sunması hem olayı anlaşılır hâle getirir; hem de okuyucunun ilgisini çeker. Zaten anlatılmak istenen de belli bir olay çevresinde oluşumunu gerçekleştirir. (Aktaş, 2009: 199) İnsan da anlatılar çevresinde fikri bakımdan dolgunluğa erişir. Anlatıyı da iletişimle birlikte gerçekleştirir. İnsanlar için iletişim yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Sanatkarlar, özellikle de yazar ve şairler kendi üsluplarını oluşturan anlatma tekniklerini kullanarak eserlerini, estetik ve fikri planda geliştirerek sunarlar.

Sanatsal metinlerin oluşumu dönemlere göre farklılık gösterir. “Her dönem, her uygarlık çevresi zihniyet, zevk, anlayış ve farklı imkânlarıyla kendi anlatma şeklini oluşturur.” (Aktaş, 2009: 199) Örneğin; eski dönemlerde sembollerle gerçekleştirilen bu durum, sonraki dönemlerde sözlü olarak gerçekleştirilmiş ve yazının icadıyla birlikte yazılı eserlerde kendine yer edinmiştir. Sözü kısası anlatma ihtiyacı esas alınarak sanat ortaya çıkarılır. Masal, destan, halk hikâyesi, mesnevi, manzum hikâye, modern hikâye ve roman anlatmaya bağlı edebî metinler içinde kendine yer bulur. Anlatmaya bağlı edebî metinler, anlatımda bir hikâyeye, anlatıcıya ve de bakış açısına ihtiyaç duyar. Eserin genel yapısını oluşturan olay, kişi, yer ve zaman unsurları bu üç öğeyle birlikte önem arz eder.

Edebî eserde olayın eksiksiz olarak nakledilmesinde zamanla birlikte mekânda anlatının bütününde temel unsur olarak yer alır. Zaman ve mekânın gerçek ya da gerçeğe yakın yansıtılması ve iyi bir şekilde sunulması olayı gerçekçi kılar. Edebî esere canlılık katan ve eserin incelenmesinde büyük rol oynayan unsurlardan biri de kişilerdir. Kişilerin tüm yönleriyle ele alınması eserin iç tahlilinde önemli safhayı oluşturur. Eserde, yazar kendi düşüncelerini kişiler vasıtasıyla okuyucuya aktarır, kişileri konuşturarak istek ve arzularını, vermek istediği mesajı kişilerin ağzından yansıtır. (Adıgüzel, 2001: 36-37) Buna bağlı olarak Aktaş’a göre “İtibarı bir eserde nakledilen bir vaka zincirinin bazı kısımları ‘anlatma’, bazı kısımları da ‘gösterme’ yoluyla dikkatlere sunulur. Mekâna ait hususiyetleri ve şahıs kadrosun teşkil eden fertlerin dış görünüşlerini ifadeye ihtiyaç duyulduğu zaman ise, umumiyetle tasvire başvurulur. Aynı metin halkasında ve hatta aynı mana birliği içinde ‘anlatma’, ‘gösterme’, ve ‘tasvir’e ait satırlar bir arada bulunabilir.” (Aktaş, 1991: 146) Anlatım tekniklerinin nasıl, ne şekilde kullanılacağı tamamen yazara bağlıdır. Bu suretle yazar, gerekli gördüğü takdirde farklı anlatım tekniklerini bir arada vereceği gibi ayrı ayrı da kullanabilir.

Bunlardan hareketle edebî eserlerde diyalog, tasvir, anlatma, gösterme, iç çözümleme, iç monolog, iç diyalog, mektup, geriye dönüş, montaj, leitmotiv, bilinç akımı, hitabet, ileriye dönüş, özetleme teknikleri anlatımı zenginleştirmek için vardır. Bu tekniklerin edebî eserlerde yerinde ve doğru kullanımı metnin gücünü de artırır. Edebî metinlerde bu teknikleri kullanan yazar, esere estetik açıdan bir ivme kazandırır.

Bir edebî eserde anlatım tekniklerinin incelenmesi yazarın üslubunun saptanmasında kilit rol oynar. Bu teknikleri kullanan yazar, olayı veya ifade etmek istediği bir düşünceyi daha etkili ve en kolay şekilde okuyucuya sunar. Genel olarak bu tekniklerin anlatımdaki amacı şöyle sıralanabilir: Anlatımı güçlendirmek, karakter ya da bir durum hakkında bilgi vermek, karakterin iç dünyasında yaşadığı bunalımları yansıtmak, bir düşünceyi aktarmak ve canlılık

katmaktır. Bu sebeple edebî eserde anlatım teknikleri ve bunların kullanımı oldukça önemli bir işleve sahiptir.

Kırgız edebiyatı denilince akla ilk gelen isim Cengiz Aytmatov, eserlerinde Kırgız kültürünün maddi ve manevi yönlerini ele alan; halkının çektiği eziyetleri, acıları, mücadeleleri dile getiren bir yazardır. Kırgız halkının uğradığı haksızlıkları eserlerinde anlatmanın yanısıra çözüm yolları önerirken bunları sembolik olarak dile getirir, kendi deyimiyle “tipik insanı” göstermeye çalışır. Bunlardan hareketle yazar eserlerinde Kırgız gelenek ve göreneklerini, tarihini, değer yargılarını düşündürmeyi amaçlar. (Nerimanoğlu, 2011: 70) Yaşadığı coğrafyanın vermiş olduğu birikimle anlatım tekniklerini harmanlayıp ustaca kullanan Aytmatov, eserlerinde estetik ve sanat duygularını harekete geçirmektedir.

Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Kullandığı Anlatım Teknikleri

I. Diyalog

Aytmatov’un roman ve hikâyelerinde en çok kullandığı tekniklerden biridir. Diyalog: İki veya daha fazla kişinin karşılıklı konuşmasına denir. Diyalogu diğer anlatım tekniklerinden farklı kılan anlatıcının kendini sınırlandırması ve farklı anlatım tekniklerini bu teknik içinde kullanmasıdır. (Çetişli, 2009: 103) Bu teknik eserleri sıradanlıktan kurtarır. Anlatımı zenginleştirir. Beyaz Gemi romanında bu tekniğin örneklerine sıkça rastlamak mümkündür. Eserde çocuk karakterinin askerle karşılaşması sırasında, askerin çocuğa kimlerden olduğunu sorması üzerine gerçekleştirilen diyalog bu tekniğin en güzel örneklerinden biridir.

- *Sana yedi göbek geçmişini, atalarının adlarını öğretmediler mi? demişti çocuk.*

- *Hayır. Ne işime yarayacak onların adlarını bilmek? Bilmiyorum ve bunun da bana zararı olmuyor.*

- *Dedem diyor ki, eğer insanlar atalarının adlarını bilmezlerse bozulur, kötü olurlarmış.*

- *Kim kötü olurmuş? İnsanlar mı?*

- *Evet.*

- *Niçin?*

- *Dedem diyor ki, atalarının adlarını, kim olduklarını unutanlar kötülük yapmaktan utanmazlarmış. Çünkü o zaman insanın nasıl biri olduğunu ne çocukları bilirmiş ne de çocuklarının çocukları. s.112*

Cengiz Aytmatov’un Beyaz Gemi romanında ele alınan bu diyalogda gelenekten gelen unsurlarla bağların koparılması, yine bilinç yıkımının ne şekilde gösterildiği karakterlerin ağızından dile getirmekle beraber temayı iletmekte bir araç olarak kullanır.

Yine yazarın Toprak Ana romanında, romanın baş kahramanı Tolgonay ile tarlası arasında geçen aşağıdaki diyalogda ortak bir geçmişten gelen yaşanmışlığın etkisiyle toprak ile Tolgonay arasında sınıksız bir bağ vardır, nice emeklerle ekilen toprağın milyonlarca canlıyı kucaklaması gibi bir anne olan kahramanın da toprağını kucaklayışı anlatır. (Korkmaz, 2004:40) Toprak, Tolgonay’ın iç sesi gibidir.

- *Selamünaleyküm sevgili tarlam! dedi yavaş sesle.*

- *Aleykümselam Tolgonay. Yine geldin demek? Görüyorum, biraz daha yaşlanmışsın, saçların bembeyaz olmuş. Aa, baston da kullanıyorsun artık.*

- *Evet, güzel toprağım, yaşlandım. Ee, aradan bir yıl daha geçti ve sen bir hasat daha verdin. Biliyorsun, bugün “Ölenleri Anma Günü”.*

- *Biliyorum ve seni bekliyordum Tolgonay, ama bu defa da yalnız geldin değil mi?*

- *Gördüğün gibi yalnızım, hep yalnız.*

...s.6.

Gün Olur Asra Bedel romanında Yedigey, en yakın arkadaşı Kazangap'ın ölümü üzerine vasiyetini yerine getirmek için birkaç kişiyle Ana-Beyit mezarlığına gider. Fakat mezarlığın olduğu yere yerleşim birimi kurulacaktır. Bu yüzden Kazangap'ın vasiyeti yerine getirilemez. Kazangap'ı başka bir yere gömerler. Kazangap'ın oğlu Sabitcan milli benliği yok olmuş biridir. Yedigey Ana-Beyit olayını Sabitcan'a danışmak ister. Sabitcan ise beklemediği bir şekilde tepki gösterir. Çünkü Sabitcan; milli değerlere yabancılaşan, insanoğlunun varoluş problemlerine karşı duyarsızlaşan hatta bu felaket sürecinin odak noktasıdır. (Korkmaz, 2004: 69) Sabitcan'la geleneksel değerlere kökten bağlı Yedigey'in arasında geçen diyalogda yazar, mesajını okura güçlü bir şekilde verir.

- *... Şu bizim mezarlığımız Ana-Beyit konusunda ne yapacağız?*

- *Ne mi yapacağız? Bunun için kafa patlatmanın ne gereği var? Plan plandır. Buna göre de mezarlık yerinden kaldırılacak. Bu kesin. Söylenecek, yapılacak bir şey yok!*

- *Mesele yalnız o değil! Böyle düşünülürse her şeye göz yummuş, hiçbir şeyi umursamamış oluruz. Bak, sen burada doğup büyüdün. Baban seni okutup yetiştirdi. İşte şimdi de onu, şu ıssız bozkırın ortasına, tek başına bırakıp geliyoruz.(...) Sen okumuş bir adamsın ve il merkezinde görevin var, Tanrı'ya şükür ağzın iyi laf yapar, herkesle konuşabilirsin.(...)*

- *Ne olmuş okumuşsam? diye sözünü kesti Sabitcan.*

- *Bana yardım edebileceğini düşünüyorum. (...) Ana-Beyit koca bir tarihtir.*

- *Bunların hepsi masal, Yedike, eski masal. Adamlar burada dünya çapında meselerle uğraşıyorlar, sen de tutturmuşsun “Mezarlığımız, Ana-Beyit'imiz!” diye. Kime ne senin mezarlığından? Kimse dinlemez seni. Onlar için boş şeydir bunlar. Dinlemek şöyle dursun bizi yanlarına bile sokmazlar!. s. 418.*

Diyalogun devamında Sabitcan Ana-Beyit meselesini “boş şey” olarak niteliyor ve kendisine bir yararı dokunmayacağını söylüyor. Yatılı okullarda öğrenim gören Sabitcan'ın öğrendiği bilgiler milli değerlerle bağdaşmadığından Ana-Beyit'i aşılıyor ve de masal olarak görüyor.

Örneklerde de görüldüğü üzere Aytmatov bu teknikle eserlerindeki üslubu tekdüzelikten çıkarıp, üslubuna zenginlik kazandırır. Kahramanların duygu ve düşüncelerini birebir kendi ağızlarından ileterek tanıma imkanı sağlar, bu suretle gerçeğe yaklaşır. Yazar, kahramanlar vasıtasıyla da geleneksel değerlere, kültüre ne derece önem verdiğini yansıtır.

II. Tasvir

Aytmatov'un eserlerinde sıkça kullandığı bir diğer anlatım tekniğide tasvirdir. Tasvir, karakterlerin psikolojik ve fizyolojik özelliklerinin ifade edilmesinde, karakterlerin tanıtılma ve okur zihninde yer etmesinde, mekânın betimlenmesi ve ayrıntıların anlamlandırılmasında kullanılır. (Gündüz; Şimşek, 2011: 52) Aytmatov'un eserlerinde tabiat ve hayvan tasvirlerinin ayrı bir yeri vardır. Yazar,meserlerinde tabiat insan ilişkisini bir arada verir.

Aytmatov'da özellikle hayvan tasvirleri önem kazanır. Bunun en büyük sebebi de yazarın asıl mesleğinin veterinerlik olmasıdır. Hayvanların dünyasına yakın olan yazar,

hayvanları tasvir ederken hem kendi değer yargılarıyla karşılaştırır, hem de sembolik biçimde kullanarak vermek istediği mesajı hayvanlar aracılığıyla aktarır. Örneğin; Dişi Kurdun Rüyaları'nda yazar, Akbar ve Taşçaynar'ın gözünden doğanın insanlar tarafından katledilişini, zamanla hayvanlarda gözle görülen bir değişimi yansıtır. Akbar ve Taşçaynar'ın tasviri esasında halk tasvirine dayanmaktadır. Yazar, Kırgız halkının kurtlar hakkındaki efsanesini dünya bilgisiyle harmanlayıp resmeder. (Akmataliyev, 1994: 420) Elveda Gülsarı romanında Gülsarı adlı atın sahibi tarafından zamanla nasıl hırpalandığı anlatılır. Atın çektiği eziyetler aslında geçmişte Kırgız halkının çektiği eziyetlerdir. Gülsarı; tabiatın, yürüyen, koşan tarafını gösterir. Gün Olur Asra Bedel'de Nayman Ana ile atı Akmaya gibi tabiat ile insanoğlu arasındaki ilişkiyi ortaya koyar. (Korkmaz, 2004: 175) Beyaz Gemi romanında ise Maralların romanın sonunda yemek olarak yenilmesi, benliklerinden uzaklaştırılmaya çalışılan Kırgız halkını temsil eder. Her bir hayvan tasvirinde, yazarın düşüncesi, insanlığın kaderi, Kırgız halkının tarihi, kültürü, iyilik gibi konularda insanî özellikler, felsefi bakış açısı görülür.(Akmataliyev, 1994: 420) Aytmatov, Dişi Kurdun Rüyaları adlı romanında, romanın baş karakterleri Akbar ve Taşçaynar'ı; Beyaz Gemi romanında Çocuk karakterinin Maral Ana'yla karşılaşması ve karakterin gözünden yansımasını şöyle ele alır:

...Taşçaynar her zamanki duruşundaydı: Yarı uzanmış, ön ayaklarını kavuşturmuş, başı dik. Kalın yelesi ve iri gövdesiyle kolayca ayırt ediliyordu. Akbar, eşinin yanında, bol tüylü kuyruğunu ayaklarının altına alarak oturmuş, mermerden yontulmuş bir heykel gibi duruyordu. İnce, dik ön ayaklarına sağlamca dayanmıştı. Ak göğüslüydü. Memeleri hala hafifçe kabarıktı ama artık karnı düzleşiyor, inceliğini, çevikliğini, arka tarafından güçlü olduğunu kabul ediyordu... s.25.

İkinci maral daha da uzun baktı çocuğa. Bu, beyaz, şişik karımlı, ince çatalları olan güzel boynuzlu dişi maral idi. Boynuzu erkek maralın boynuzundan biraz daha küçüktü. Çok da güzeldi. Aynen Boynuzlu Maral Ana'ya benziyordu. İri, pembeli, parlak gözleri vardı. Karnı her yıl bir kulun doğuran gebe kısırağın karnı gibiydi...s.102.

Aytmatov, eserlerindeki mekân tasvirleriyle üslubuna canlılık kazandırır. Yazar, mekân tasvir ederken karakterlerle bağdaştırır. Eserlerde gerçek ya da gerçeğe yakın yerler anlatılır. Eserlerindeki mekânlar kahramanın psikolojik durumuna göre değer kazanır. Aytmatov'un Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek adlı hikâyesinin baş kahramanı Krisk, babası ve birkaç kişiyle fok balığı avlamaya gitmiştir. Adanın Kriks'in gözünden ifade edilişi şöyledir:

...Bitmez tükenmez bir denizin ortasından ıssız bir ada; kör bir doğa gücünün adanın kıyısına rastgele saçtığı, koyu kırmızı renkli yabani kayalar, Kriks'in üzerinde yüzükoyun uzanıp yattığı, kaskatı buzlarla örtülü, çıplak ölü bir toprak; yanbaşında tüfeklerini dolduran babası ile Milgün; ilerde hemen denizin kenarında ise dalgaların, fırtınanın parçalayıp dağıttığı, yosun bağlamış, pürüzlü kaya yığınları arasında hiçbir şeyden habersiz sakin sakin yatan küçük bir ayı balığı sürüsü. Tepelerinde, deniz hayvanlarının, adanın donup kalmış gibi görünen, hafifçe sisli bir gökyüzü. s.306.

Verilen örneklerde de görüldüğü gibi bu anlatım tekniğiyle Aytmatov'un eserlerinin estetik açıdan ne kadar güçlü olduğu fark edilir. Yazar, tasviri yaparken aslında görünenin arkasındaki görünmeyi yansıtmaya çalışır. İnsan ve tabiat arasındaki bu resmedişde aynı toprakta yaşayan canlıların birbirine kopmaz bir bağla bağlı olduğu görülür. Bu bağlılık insanın iç dünyasını geliştiren önemli bir faktördür.

III. Gösterme

Gösterme, temel anlatma biçimlerinden biridir. İnsan gördüğünü, düşündüğünü ve hissettiğini, jest ve mimiklerle karşısındakine yansıtır ve böylece gösterme yoluyla anlatmayı

gerçekleştirir. Bu anlatma biçiminin oluşması için anlatıcıyla dinleyicinin aynı ortamda bulunması gerekir. (Aktaş, 2009: 200) Bu teknik daha çok tiyatrodaki kullanımlarına rağmen roman ve hikâyede de kendine yer bulmuştur. Roman ve hikâyede daha çok diyalogda görülen bu anlatım tekniği, belli bir zaman içerisinde gerçekleşen konuşma ya da olayın okur zihninde oluştuğu durumu teşkil eder.

Beyaz Gemi romanında Orozkul, eşi ve aynı zamanda İhtiyar Mümin'in kızı olan Bekey'in kısırlığı yüzünden sürekli Mümin'i azarlamaktadır. Bunla kalmayıp bütün işleri de ona yaptırmaktadır. Yazar, bu durumu Çocuk'un gözünden gösterme tekniği ile dile getirir.

Orozkul enişte eve zil zurna sarhoş geldiği zaman o vicdansızın yüzüne tükürmezse de, koşup attan inmesine yardım eder, koluna girip içeri sokar, yatağına yatırır, üşümesin, hastalanmasın diye kendi paltosuyla üzerini örter. Atının eyerini alır, tumar eder, yeminini verir. Bütün bunları kızı kısır olduğu için yapar. s. 40.

Gösterme tekniğinde amaç; anlatan, olaylar içinde saf dışı bırakılarak kahramanların yaşadıklarını konuşma halinde sunmaktır. Yukarıdaki örnekte görüldüğü üzere aslında yazar kötülerin neslini devam ettirmek istememektedir. Çünkü kötü her daim kötüdür ve milyonlarca insana zarar vermektedir. Bu tekniği Aytmatov, kişilerin davranışlarını en etkili bir şekilde açıklama ve sunma amacıyla eserlerinde ele alır. Bununla yazar, önemli gördüğü durumu, olayı hareketlerle okura sergiler.

IV. İç Çözümleme

Edebî eserlerde yazarın, kahramanın psikolojik durumunu ve akıl süzgecinde tuttuğunu okura tanıttığı anlatım tekniğidir. Anlatıcı iç çözümlemeyi kullanırken tarafsız olmalıdır. Anlatıcının tarafsız oluşu tekniğin ne derece başarılı olduğunu gösterir. (Adıgüzel, 2001: 33) “İç çözümleme yöntemi hem tanıtıma hem de anlatıma ‘sahihlik’ kazandıracak dolayısıyla romanı güçlü kılacaktır.” (Tekin, 2012: 285) Aytmatov, Cengiz Han’a Küsen Bulut romanının baş kahramanı Abutalip'in hapse atıldıktan sonraki psikolojik durumunu ön plana çıkarırken kahramanın kendisiyle yüzleşmesini gözler önüne serer.

O dönemde, mantığını yitirir gibi olduğu, gerçekleri kavrayamadığı, hayati savunması için gerekli olan bilincinin iyice zayıfladığı anlar da oldu. Böyle anlarda o keskin ışıktan korunmaya çalışmıyor, aksine, onu çıldırان bu pırlıtya yöneliyordu. O zaman da, ıstırabının kaynağını bulmak için havalarda uçuyor, bir yandan da kör edici ışığa dayanmaya, erimemeye, güçlükler içinde yitip gitmemeye çalışıyordu. s.8.

Hemen hemen her eserinde yazar tarafından bu teknik fazlasıyla kullanılır. Beyaz Gemi romanında Çocuk'un inandığı bütün değerlerin yok oluşu, hayatta en sevdiği insan olan dedesinin inandığı değerlere ihanet edişini, yazar gelenekten gelen bağların, inançların ve kültür özelliklerinin nasıl yok edildiğini anlatırken düşüncesini Çocuk'un psikolojik durumu aracılığıyla dile getirir. Toprak Ana romanında ise Tolgonay'ın savaşta eşini ve evlatlarını kaybetmesi, sıkıntılarla gelen süreçte tarlayı ekememesi, gelininin yaşadıkları ve tüm bu yaşananlara rağmen umut bağladığı torunu, dolayısıyla psikolojik durumu, toprak ile konuşmalarında görülür. Bu teknikle yazar, kahramanların ruh dünyasını bütün çıplaklığıyla değerlendirerek okura sunar.

V. İç Monolog

Kişinin kendi kendine konuşmasıdır. Bu teknikle birlikte amaçlanan karakterin iç dünyasının açığa çıkarmak ve eserin psikolojik tarafını güçlendirmektir. Böylece okura karakterin iç dünyası açılır. “İç monologda dikkat çeken özellik, zihnin serbestçe ve etkin bir biçimde çalışmasıdır.” (Bowling, 1968; Akt. Tekin, 2012: 290) Bu durumda dilin kullanımını Mehmet Tekin'in de belirttiği gibi konuşma diline yaklaştırmaktır. Aytmatov'da bu teknikle

birlikte konuşma diline ait kalıplar sıkça görülmektedir. Bu tekniğe yazarın Toprak Ana romanında yoğun olarak rastlanır. Daha ziyade Toprak Ana romanı iç monolog üzerine kurulmuştur.

Toprak Ana romanında, savaşta eşini ve çocuklarını kaybeden acılı bir ananın geliniyle tek başına kaldıktan sonra bütün hayatı değişmeye başlar. Her şeye rağmen güçlü durmaya çalışan Tolgonay'ın mücadeleci tavrını yansıttığı romandan iç monoloğa örnek satırlar şu şekildedir:

Eğer ben ağlayıp sızlamaya, kara talihime kargışlar yağdırmaya başlasaydım, kolumu kımıldatmak istemeseydim, Aliman'ın hali nice olurdu? O neler yapmazdı? Zaten umutsuzluğun eşliğinde çırpınıp duruyordu ve ben de onun için endişe ediyordum. Benim acım onunkinden elbette daha az değildi. Ben aynı anda hem eşimi, hem oğlumu kaybetmişim... s.73.

Gün Olur Asra Bedel'de Yedigey'in yakın arkadaşı Kazangap'ın ölmesiyle oluşan hadiseler zincirinde değerlerin zamanla nasıl yok olduğu, gelecek nesillerin de geleneklerinden nasıl uzaklaştığı, Yedigey'in iç konuşmalarında gözler önüne serilir.

Ne diye gideceklermiş uzak Ana Beyit mezarlığına? Engin Sarı-Özek bozkırında bir ölüyü gömmek için yer mi yokmuş? Köyün yakınında, demiryolu boyunda bir tümseğe gömebilirlermiş onu. Böylece ihtiyar, ömür boyu çalıştığı bu yerde, tren seslerini dinleye dinleye huzur içinde yatar, buna memnun olurmuş...s.32.

Bu tekniğin kullanımıyla Aytmatov karakterlerin iç dünyasını gözler önüne serer. Geleneksel kalıpları kullanan yazar hem anlatımı güçlendirir hem de anlatıma samimiyet, canlılık kazandırır.

VI. İç Diyalog

İnsanların belirli durumlarda daha ziyade sıkıntılı anlarında söylemek istediğini sesli bir şekilde ifade edememesidir. Aytmatov, kahramanların sıkıntısını aracısız göstermek amacıyla bu tekniği kullanır. Gün Olur Asra Bedel romanının baş karakteri Yediye'ın en yakın arkadaşı Kazangap ölmüştür. Cenazeye insanların türlü bahaneler sunarak gelmemesi Yediye'ı sinirlendirir ve kendi kendine şu ifadelerle bu durumu dile getirir:

... "Ne biçim insanlar bunlar!" diye söylendi nefretle. "Ne hale gelmiş bu nesil? Her şey önemli ama ölüm önemli değil!" ... s.34.

Örnekte görüldüğü üzere Yediye'ı, insanların ölüme karşı duyarsız oluşu rahatsız eder, bu sıkıntısı ise iç dünyasındaki konuşmada görülür. Aytmatov, insanların zamanla değerlere yabancılaştığını karakterlerin iç dünyasında verir.

Kassandra Damgası romanında Abdias'ın trendeki düşünceleri aslında yazarın kendi düşünceleri olduğu gözlemlenmektedir.

Şoför kabinine dayanmış vaziyette ayakta duran Abdias hayal içinde yüzüyordu yine: "İnsan burada gezegenimizin ne kadar büyük olduğunu anlıyor, diyordu kendi kendine. Ama yine de insan kendini, yer ve yiyecek bulamamak, benzerleri tarafından rahatsız edilmek korkusuyla sıkışmış hissediyor....Tarih akışını devam ettirsin diye, bugün, yarın, ve her zaman insan kalmak. Biz üç kişi nereye gidiyoruz?... Onların, varoluşlarının en değerli şeyini yitirmeye nasıl bir güç itiyor?"s.123.

Bu teknik yazarın eserlerinden; Cemile hikâyesinde Danyar'ın, Toprak Ana romanında Tolgonay'ın, Beyaz Gemi romanında Çocuk'un, Cengiz Han'a Küsen Bulut adlı hikâyesinde Abutalıp'ın, Dişi Kurdun Rüyalari romanında Abdias'ın konuşmalarında görülmektedir.

VII. Mektup

Haberleşme aracı olarak bilinen mektup edebî eserlerde de teknik olarak karşımıza çıkar. Bu teknik kullanılarak okurun ilgisi çekilmek istenir. Aytmatov'un eserlerinde kullandığı bu teknik karakterlerin duygu ve düşüncelerini yansıtır.

Aytmatov'un *Kassandra Damgası* adlı romanında bu tekniği birebir görmek mümkündür. Romanın kahramanlarından Uzay Rahibi Filofey'in büyük bir keşif yaptığı iddiasıyla insanların doğup doğmayacaklarına kendi kararları hakkında Roma Papası'na yazdığı mektup örnek olarak karşımıza çıkar.

Kutsal Peder! Bu müracaatı yapmaya beni hiç kimse zorlamıyor. Belki de sussaydım ve bana açılan bu sırrı mezara götürseydim daha iyi olurdu. Böyle yapsaydım bu sırrı kim bilecekti, kim beni suçlayacaktı ki. s.29-30.

Gün Olur Asra Bedel romanında da Yedigey'in kaçan devesi Karanar'la ilgili Yedigey'e, cepheden savaş haberleri alır gibi Karanar'ın dövüşleriyle ilgili sürekli haber gelir. En sonunda da Ak Moynok istasyonunda Kospon adındaki biri Yedigey'e Karanar'la ilgili durum bildiren bir mektup yazar. Yine yazarın Cemile hikâyesinde Cemile'nin savaşa giden eşi, Cemile'ye savaştan haberleri mektupla gönderir. Bir diğer eseri Toprak Ana'da ise Tolgonay'ın cephedeki oğlundan sürekli mektup alması mektup türünün örneklerindedir.

VIII. Geriye Dönüş Tekniği

Bu teknik, zamanla ilgilidir. Geriye dönüş tekniği: Edebî eserdeki olayın yaşandığı zamanı, anlatıcı geriye döndürerek anlatıcının asıl olayın dışında kalan zamanı anlatma yoluna gitmesidir. (Adıgüzel, 2001: 30) Eserlere canlılık katan bu tekniğe, Cengiz Aytmatov çok sık başvurur. Bu teknik Aytmatov'un eserlerindeki kurguya ve anlatım planına sahicilik kazandırır.

Toprak Ana romanının ilk sayfasında Tolgonay'ın toprağın yanına gelmesi ve onunla dertleşmesi romanın son kısmıdır. Olayın başında eşinin ve çocuklarının askere çağrılması, cepheden sürekli ölüm haberlerinin gelmesi, toprağın ekilememesi ve gelininin yaşadıkları gerçekleşir. Romanda yazar, ara ara Tolgay'ın toprakla konuşmasına yer verir.

Gün Olur Asra Bedel romanında asıl olayın Kazangap'ın ölümüyle başlaması, Kazangap'ın ölümü sonrasında geçmiş değerlerin insan faktörüyle nasıl harcandığı, bununla beraber ara ara geçmişe dönerek Yedigey'in yaşadıkları anlatılır. Aslında olay bir günde geçmektedir.

Yine Dişi Kurdun Rüyalari kitabında da yazar, ilk olarak asıl olay Mujumkum bozkırının işgalini verir. Asıl olayı başa alırken sonrasında bu noktaya nasıl geldiğini geriye dönüş tekniği ile ele alır.

IX. Montaj

Aytmatov geleneğe bağlı bir yazardır. Eserlerinde geleneksel kalıplar, Türk kültürüne ait ibareler bulunmaktadır. Montaj: Yazarın başkasına ait herhangi bir sözü, eserlerinde yer vermesine denir. Bu bir söz olabileceği gibi; mısra, beyit, dördlük, cümle, paragraf da olabilir. Bu tekniğin kullanım amacı eserlerde çağrışım uyandırmak, eserlere derinlik katmaktır. (Çetişli, 2009: 112) Montaj tekniği edebî eserlere farklı bir renk katar. Bu tekniğin kullanımı Aytmatov'da yaygındır. Sultanmurat hikâyesinde Sultanmurat'ın abisi Hacımurat'la beraber yakacak toplamaya gittiklerinde Hacımurat büyük bir sevinçle savaş şarkıları söylemeye başlar:

Verin kumanda mareşeller

Hepimiz birden atılırız

Bir milyon yağı gelse de

Varını birden yakarız. s.141

Toprak Ana romanında Suvankul ile Tolgonay arasında geçen bu diyalogda Nasreddin Hoca'nın ad koyma motifine atıfta bulunuşunu bu tekniğe örnek gösterilebilir.

...Aliman da ona takılıyor. “Nasreddin Hoca gibi sen de daha çocuk doğmadan adını koyuyorsun” diyor. “Önce evleneceksin, sonra bir ev kuracaksın, yolunu belirleyecek ve ondan sonra bir ad vereceksin...”s.30

Beyaz Gemi romanında;

... Yaz gelip geçmiş, sonbahar geliyordu. Yazla birlikte yulku ve koyun çobanları da çekip gitmişlerdi. Ne davet vardı artık ne de ziyafet. Türküde söylendiği gibi idi:

Dağlar marala kaldı

Otu sarala kaldı. s. 76.

Kassandra Damgası'nda Çin'deki halkın meydanlara çıkarak;

...şair Mao'nun *Tavus Kuşunun Nağmesi* adlı şiirden iki mısra *Tüfek iktidarı doğurur! Tüfek iktidarı doğurur!* s.137. söylemesi bu tekniğin örnekleri arasındadır.

Geleneneğe bağlı bir yazar olan Aytmatov, bu teknikle bilgi dünyasının ne kadar zengin olduğunu gösterir. Geleneksel unsurlara yer vererek anlatımını zenginleştirir, üslup çeşitliliğini ortaya koyar.

X. Leitmotiv

Edebiyata müzikten gelen bu terim, yazar tarafından önemli görülen, yansıtılmak istenen herhangi bir sözcüğün veya cümlenin sıkça tekrar edilmesidir. Eserde ahenk sağlamak ve anlatıma hareketlilik kazandırmak amacıyla kullanılır. (Adıgüzel, 2001: 32) Nadirde olsa Aytamatov'un eserlerinde yer bulur..

Gün Olur Asra Bedel romanında;

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir, gider gelirdi.

Bu yerlerde demiryolunun her iki yanında, ıssız, engin, sarı kumlu bozkırların özeği Sarı-Özek uzar giderdi.

Coğrafyada uzaklıklar nasıl Greenwich meridyeninden başlıyorsa, bu yerlerde de mesafeler demiryoluna göre hesaplanırdı.

Trenler ise doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir..gider gelirdi..” satırları 9;

Bu yerlerde trenler doğudan batıya, batıdan doğuya gider gelir, gider gelirdi.

Bu yerlerde demiryolunun her iki yanında, ıssız, engin, sarı kumlu bozkırların özeği Sarı-Özek uzar giderdi... satırları da 3 kez tekrar edilmiştir.

Yine aynı romanda

Konvansiyon uçak gemisi yerinden ayrılmamıştı. Büyük Okyanus'ta, Aleut adalarının güneyinde, Vladivostok ile San-Fransisco'ya tam eşit uzaklıktaki yerinde duruyordu.

ifadesi defalarca yinelenir.

Kassandra Damgası'nda “kader” kelimesi 46 defa tekrar edilmiştir.

Aytmatov, eserlerinde bilinç akımı, hitabet, ileriye dönüş, özetleme tekniğini de kullanmış fakat yukarıdaki teknikler kadar sık değildir, yani genel geçerdir.

Sonuç

Anlatım tekniklerinde genel itibariyle edebî eserlerde estetik bilinci canlandırmak, sanatkârın düşüncesini aktarmak, karakterler hakkında bilgi vermek, edebî metinleri etkili bir biçimde sunmak amaçlanır. Her yazarda olduğu gibi Cengiz Aytmatov da üslubunu çeşitli anlatım teknikleri ile süslemiştir. Aytmatov bu tekniklerle; Kırgız topraklarının Rus işgali sırasında ve sonrasında geldiği durumu, Kırgızların maruz kaldığı türlü işkenceleri, asıl mesleği olan veterinerliğin sağlamış olduğu kazanımla, hayvanların dünyasını da kullanarak sembolik bir şekilde resmeder. Yazar, Kırgız topraklarında yaşadıklarını, Kırgızların çekmiş olduğu ızdırapları, kimi zaman bir hayvanın gözünden kimi zaman da bir insanın gözünden anlatır. Aytmatov'un eserlerinde kahramanın kim olduğu belirleyici bir unsur değildir. Önemli olan yazarın kahramanlara yüklemiş olduğu anlamlardır. Aytmatov kaleme aldığı hikâyeye ve romanlarında gerek canlı gerek cansız varlıklardan seçmiş olduğu kahramanlar üzerinden Türk kültüründe önemli yer tutan birtakım gelenek ve göreneklerin önemini vurgular. Yazar küçüklükten itibaren yaşadıklarını, edebî kişiliğinin vermiş olduğu birikimle harmanlayıp etkili bir biçimde sunar. Ayrıca yazar, eserlerinde genel itibariyle tasvir, iç çözümleme, diyalog, iç diyalog, iç monolog, mektup, geriye dönüş tekniklerini kullanılır. Bu teknikler dönemin zor koşullarında Aytmatov'un eserlerinde iletmek istediği mesajları vermek adına kullandığı bir araçtır. Bu aracı başarıyla kullanan Aytmatov, bu tekniklerle eserlerini estetik ve fikri açıdan zenginleştirmiş ve anlatımdaki ustalığını gözler önüne sermiştir.

Kaynakça

ADIGÜZEL, S., (2001). *Elçin Efendiyev'in Romanları Üzerine Bir Çalışma-Oluşumsal Yapısal İnceleme-*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

AKMATALIYEV, A., (1994). *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin Dünya Edebiyatındaki Yeri ve Önemi*. Ankara: TDK Yay.

AKTAŞ, Ş., (1991). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

AKTAŞ, Ş., (2009). Edebî Metin ve Özellikleri. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitü Dergisi*, S. 39, s. 199-200.

AYTMATOV, C., (2012). *Beyaz Gemi*. (çev. Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları.

AYTMATOV, C., (2011). *Cemile-Sultanmurat*. (çev. Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları.

AYTMATOV, C., (2011). *Cengiz Han'a Küsen Bulut*. (çev. Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları.

AYTMATOV, C., (2011). *Dişi Kurdun Rüyalari*. (çev. Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları.

AYTMATOV, C., (2012). *Gün Olur Asra Bedel*. (çev. Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları.

AYTMATOV, C., (2011). *Elveda Gülsarı*. (çev. Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları.

Aytmatov, C., (2013). *Kassandra Damgası*. (çev. Ahmet PİRVERDİOĞLU), Ankara: Elips Kitap.

AYTMATOV, C., (2011). *Toprak Ana*. (çev. Refik ÖZDEK), İstanbul: Ötüken Yayınları.

AYTMATOV, C., (2011). *Yıldırım Sesli Manasçı-Yüzyüze- Deniz Kıyısında Koşan Ala Köpek*. (çev. Refik ÖZDEK). İstanbul: Ötüken Yayınları.

ÇETİŞLİ, İ., (2009). *Metin Tahlillerine Giriş / 2*. Ankara: Akçağ Yayınları.

GÜNDÜZ, O.; ŞİMŞEK, T., (2011). *Uygumalı Yazma Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

KORKMAZ, R., (2004). *Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri*. Ankara: TÜRKSOY.

NERİMAOĞLU, K. V., (2011). Sovyet ve Dünya Edebiyatı Bağlamında Cengiz Aytmatov Fenomeni. *Turkish Studies*, Ankara, S. 3, s. 70.

TEKİN, M., (2012). *Roman Sanatı 1: Romanın Unsurları*. İstanbul: Ötüken Yayınları.